

KÖRNYEZETFOMÁLÁS III. RÉSZ

Illyés Zsuzsa

RÁDE KÁROLY, BUDAPEST ELSŐ KERTÉSZETI IGAZGATÓJA

Karl August Råde 1864. március 11-én született Németországban, a Bautzen melletti Jessnitzben. Édesapja, Ernst Råde kistermelő kertész volt. Szülei az 1866-os kole-rajvárvány áldozatai lettek. Kétéves korától a szászországi Bautzenben egy kertészcsalád nevelte.

Elvégezte a bautzeni Obst- und Gartenbau-Schule-t, amely a pillniti iskola elődje volt. Bautzenben Schindele kertészetében dolgozott, és már itt kitűnt tehetségével és szorgalmával.

Ezután Hermann Pückler-Muskau herceg özvegyének főkertésze lett.

Hosszabb tanulmányutat tett Németországban, Belgiumban, Hollandiában, Franciaországban, Angliában, Ausztriában, Olaszországban, Romániában, Svájcban és Szerbiában.

1893. nyarán egész pályájára kihatóan kell döntenie. Gróf Bethlen András magyar földművelési miniszter meghívta az akkor szerveződő budapesti Kertészeti Tanintézet főkertészeinek. Råde elfogadta a meghívást.

A Gellérthegy déli lejtőjén, a Vinczellérképezde helyén 1894. november 25-én megnyitotta kapuit a Kertészeti Tanintézet. Råde 1893-tól folyamatosan újratervezte és beültette a túlnyomó részben szőlővel hasznosított területet. Megtervezte az arborétumot, melynek négy és egynegyed kat. holdas területére növénycsaládok szerinti elrendezésben mintegy 800 díszcserje, 200 díszfa, és 90 évelő fajt, illetve változatot ültetett ki. Megtervezte és üzembe helyezte a természetöbberendezéseket: 10 növényházat, 4 hajtatószekényt, 4 telettétőszekrényt és 400 melegágyi ablakot. Cserepes dísznövényekből gazdag gyűjteményt létesített.

Amellett, hogy a dísznövénytermesztés és dízkertészet, valamint a virág, zöldség és gyümölcselhajtás főkertésze és gyakorlatilag vezetője volt, tanította is a dísznövénytermesztést. Előadásait magyarul tartotta. Oktatási segédletként 1905-ben elkészültek kézírásos, litografált jegyzetei. Tanintézeti munkássága idején több külföldi tanulmányutat tett, az 1911/12-es tanév végén a tanulók bécsi látogatásának egyik vezetője volt. Nevelői céljaira vetnek fényt az ifjúságnak adott tanácsai: "kitartó buzgósággal, ernyedetlen szorgalommal és munkával, sok tudással és nyílt őszinteséggel" érdemeljék ki munkaadójuk megbecsülését.

Ilseman Keresztély budapesti főkertésszel közös munkájuk volt a budapesti Állatkert pálmaházának megtervezése és berendezése, valamint a park kialakítása (1907-1912). Pályája következő szakaszán a kerttervezés és kertépítés került előtérbe.

(Részletek az *Agrártörténeti Életrajzok*-ból, Budapest, 1983.

1913-ban foglalta el hivatalát a főváros első kertészeti igazgatói székében. Budapest ebben az időben növekedett világvárosá. Megszületett a város tervszerű fejlesztésének igénye, és megszerveződött az ehhez szükséges apparátus is. A dinamikus építési tevékenység szabályozási tervek alapján folyt, a nagyobb beruházások tervezését pályázati

úton lehetett elnyerni, s a Közmunkák Tanácsa éberem őrködött a fővárosi érdekek felett.

A főváros történetének ebben az új, szabályozott fejlődésű korszakában Råde az első, kertészeti ügyeket irányító szakember. Elképzelhető, milyen nagy feladatot jelentett számára kilépni az egyetlen kertészeti egységben való gondolkodásból, és a város egészével foglalkozni.

Råde világosan felismerte a városi közterületek problémáit, és nagy szakmai felkészültséggel, szervezőkészséggel és előrelátással oldotta meg azokat.

A város nagy parkjait alkalmassá tette a hatalmas duzzadt tömegek befogadására. Nagy gyepes tereket tisztított ki, többszörös fasorral szegélyezett utakat létesített a Nebbien Henrik által kialakított Városligetben. A park növényállományát dendrológiai szempontból értékesebb, hosszabb életű, jellegzetes habitusú fákkal dúsította.

Hasonló elvek alapján építette át és bővítette a Népligetet. Értékes gyűjteményt telepített ide tölgy- és kőriskajókból.

Az Ördögárok rendezése után kialakította a Városmajor máig fennmaradt szerkezetét.

Városfejlesztési szándékkal kezdeményezte a Gellérthegy kopár lejtőinek, a Vérmezőnek és a régi lóversenytérnek a parkosítását.

Most pedig meg kell említeni azokat a parkokat, vagy - mondjuk - játszómezőket, szabadban lévő torna- és sporttereket, amelyeket más kultúrállam minden valamirevaló városában megtalálhatunk, de amelyek nálunk még nincsenek, azonban még megalkotni tanácsos volna.

E téren számbajöhetnének elsősorban az I. kerületben levő ú. n. Vérmező és a VII. kerületben levő régi lóversenytér. Mind a két hely parkszerűen befásított sport- és játszótérek létesítésére fekvésénél fogva hivatva lenne. A régi lóversenytér olyan nagy, hogy oda még az odatervezett pályaudvaron kívül a városligeti mutatványoshely is elhelyezhető volna. Az utóbbi amúgy sem a Városligetbe való. A Garay-téri piacnak is lehetne ott helyet juttatni. A mutatványoshely, a piac és a játszótérek egymástól széles parkszerű ültetvényekkel lennének elválaszthatók, mindegyikhez külön-külön bejáratlalt.

A Vérmező Buda, a régi lóversenytér pedig Pest középpontjától nem messzire fekszik. A főváros szívében fekvő két hely a mai állapotban nem felel meg a követelményeknek. Közérdek nézőpontjából a Vérmezőt a több százezer főnyi közönségnek kellene átengedni. A régi lóversenytér pedig a mai állapotában közveszélyes terület, amelynek egyes széleit még be lehetne építeni, a közepét pedig a fentemlített célokra berendezni.

A fentiek megvalósításával a Városliget igazi parkjellegűt kapna, a régi lóversenytéren pedig lenne helye a játékos kedvelő ifjúságnak, a mulatozó fiatalságnak, és egy nagy piacnak.

Említést érdemel e helyen az I. ker., Gellérthegy déli oldalának a parkozása is. Az erre vonatkozó tervek már megvannak, de óriási költségek miatt nem valósulhattak meg. Megjegyzendő, hogy e helynek a parkozása azért nagyon drága lesz, mert bő vízvezetékekről, nagy földjavításokról, jó utépítésről és esővízlevezetésről kell gondoskodni.

(Részlet Råde Károly: *Budapest székesfőváros nyilvános kertjeiről* - Bp., 1927. - c. munkájából)

Råde Károly nevéhez fűződik Budapest közttereinek kertészeti eszközökkel történő kialakítása, illetve felújítása is. A városfejlődés során már kialakult és kopáran maradt tereket máig meghatározó módon fásította. Geometriai rendbe illetve formába kiültetett, jellemző koronaalakú, vagy csonkolt fákból épített "külső tereket"; az utakat, burkolatokat nyírott sövényekkel keretezte, a parkot szegéllyel zárta le; nyugodt, áttekinthető szerkezetet alkotott.

A Köztársaság, a Bécsikapu, a Kulich Gyula teret, a Magyar Jakobinusok terét - többek közt - máig is az általa kiültetett fák díszítik.

"Közlekedési zöldfelületnek" nevezett területeket is ő létesített először a fővárosban. Például a Lógodi utcát a Lovas úttal összekötő lépcsősorok és környezetük, vagy a Baross kávéház előtti kertecske sorolhatók ide.

A XIX. században "fásított" köztereket kiegészítésként virág- és vízfelületekkel gazdagította. Nagy vitát váltott ki például a József Nádor tér *parter*-jeinek empire stílusú kiültetése.

Eredményes munkájának és több publikációban kifejtett szakmai szemléletének is köszönhetjük, hogy az új városrészekben klímajavító zöld szigetek is születtek. A Szent István park, melyet 1929-ben, közalkalmazotti munkássága utolsó évében tervezett, Budapest első olyan közparkja, amelynek létesítéséért tudatosan áldoztak fel értékes építési telkeket. Råde - alkalmazkodva a környező épületek építési stílusához - megjelenésében és funkcionálisan is új parkot hozott itt létre. A környék felnőtt és gyermek lakosságának napi pihenését szolgálja. Hatalmas vízmedencét, magas,

RÁDE KÁROLY
1864-1946

nyírott epersövények védelmében vizes, homokos játszó-keret létesített, s helyet kapott itt a gyepes labdatér és a Duna parton a szobrokkal díszített promenád is.

Nagy gondot fordított az utcák fásítására. Ő ültette el a Ménesi út és a Várkert rakpart fáit is.

Kertészeti igazgatói állásától 1930-ban tünnetően semleges magatartása miatt kellett megválnia. A hivatali munkától visszavonultan számos magánkertet létesített, és fáradhatatlanul publikált hazai és nemzetközi lapokban.

A Szent István park rekonstrukciójának lakossági kezdeményezése hívta fel figyelmét Råde munkásságára. Terveit, és a korabeli fényképeket vizsgálva szembeötlő volt a parkok kivitelezésének magas szakmai színvonala, gondozásuk, fenntartásuk igényessége.

Azóta Budapest parkjaiban felismerhetővé vált számomra az ő

hagyatéka. Ökológiai szempontból helyesen megválasztott faültetései idős állapotukban is őrzik az eredeti térformákat, és ahol kevesebbet fordítottak a fejlesztésre, ott fennmaradtak egyéb részletek is.

A parkok jelenlegi siralmas állapotánál is elszomorítóbb, hogy a választások előtt sebtében végzett parkfelújítások során az egykori szerkezet felismerésének hiányában éppen a térformát meghatározó fákat vágják ki, míg a bevadultakat meghagyják. Pedig a Råde által ültetett fák kiváló alapot jelenthetnének a továbbalkotáshoz, kertészeti műalkotásai védelmet érdemelnének.

Közparkjaink, köztereink országszerte megértek a felújításra. Ehhez éppen Råde példája, állhatatos munkájának és elveinek megismerése jelenthet számunkra útmutatást.

A Szent István park és környéke szabályozásának távlati képe. Kaffka Péter, a Közmunkatanács építésének rajza Siklóssy László: *Hogyan épült Budapest?* című könyvéből.

